

A kibékülés építőkövei

A monasztikus hagyományban és gyakorlatban

Szent Antal, a szerzetesség atyja mondta egyszer: „felebarátunktól függ életünk és halálunk. Hiszen ha testvérünket megnyerjük magunknak, Istent nyerjük meg, ha viszont megbotránkoztatjuk testvérünket, Krisztus ellen vétkezünk”.¹ Jól kifejezi ez azt az évezredekben átnyúló szerzetesi és általános emberi tapasztalatot, hogy csak testvéreinkkel együtt üdvözülhetünk. Ha ez nem sikerül, elvesztünk. Egy Szent Antal tanítványának, Makáriosznak tulajdonított beszéd továbbszövi ezt a gondolatot: mivel Jézus azt tanította, hogy bocsássunk meg egymásnak, és akkor mi is bocsánatot nyerünk (Mt 6,14), ezért csak azok üdvözülnek, akik készségesek a kibékülésre.²

Írásomban az Újszövetségre, Szent Benedek Regulájára és a monasztikus hagyományra támaszkodva keresem a választ arra a kérdésre, miként valósítható meg a kibékülés műve ebben az önmagamra, embertársaimra és Istenre vonatkozó viszonyrendszerben. A gondolatmenetet a kő szimbolikájára fűzöm fel. Vajon hogyan érhető el, hogy a kezünkbe vett kövek, amikkel egy-

1 *Szent öregek könyve* (Antal, 9). Bizantinológiai Intézet Alapítvány, Budapest 2001, 29. Az ókori szerzetesi irodalom műveinek többsége saját, hagyományos számozással rendelkezik. Ezt hivatkozásaimban a kiadvány címe után mindig zárójeliesen jelzem.

2 Idézi: d' Ayala Valva, Luigi: *Il cammino del monaco* (XII.8). Qiqajon, Comunità di Bose 2009, 357.

mást megkövezhetnénk, Isten bennünket is befogadó, otthonos hajlékává épüljenek? A házasságtörő asszony evangéliumi képe arra sarkall, hogy elsőként saját bűntelenségünk hazugságával kell szembenéznünk, hiszen csak ez akadályozhatja meg, hogy valaki is rádobja kezéből a vétkesre az első követ. Ezt követően viszont meg kell vizsgálnunk, miként kezeljük jól a közöttünk felmerülő súrlódásokat, hogy egymáshoz csiszolódva élő kövek-ként Isten hajlékává épüljünk. Így jutunk el az Istennel keresett béke kapujába, akivel a konfrontáció és a kibékülés keresése nem megkerülhető.

Az első kő

Az evangéliumi tanácsok teológiája szerint a szerzetes, aki a szegénységet, a tisztaságot és az engedelmességet fogadalommal vállalja, a tökéletességre törekszik. Más szóval lemond vágyai világias megvalósításáról, így az anyagi javokról, a szexuális kiteljesedésről és az egyéni érvényesülésről, hogy teljes szeretőképessége maradéktalanul Istenre irányulhasson. A monasztikus hagyomány viszont, amely megelőzi az evangéliumi tanácsok késő középkori rendszerét, nem annyira a tökéletesség ideálja, mint inkább a tökéletlenség spiritualitása felől építkezik.³

A szerzetes, akinek a Regula szerint egész életében a megtérő bűnöshöz hasonló nagybőjti fegyelemben kellene élnie (RB 49,1), naponta arra kap meghívást, hogy érzékeit megnyissa Istenre, és visszatérjen hozzá (RB Prol 1–2). A cönobita szerzetes élete a Regula szerint küzdelem (RB 1,2). Harc (RB Prol 3.40), amit Isten Lelke vív meg a szerzetesben (RB 7,70) a személyiség torzulásához vezető rossz gondolatokkal. Ha a szerzetes az erények létráján Istenhez szeretne közelíteni, az alázatosság létrafokain paradox módon lefelé kell vennie az útirányt (RB 7,5–7). Amíg ugyanis a szerzetes nem képes elfogadni saját korlátait és kien-gesztelődni saját gyengeségeivel, addig arra sem szabadul fel, hogy közösségi emberré váljon. Ehhez az önismereti munkához

3 Grün, Anselm – Meinrad Dufner: *Mélyből forrászó lelkiesség*, Bencés Kiadó, Pannonhalma, 2014⁴, 5–10.

egyedül az adhat erőt, ha a szerzetes megtapasztalja, hogy Isten teljes szeretőképessége maradéktalanul az emberre irányul.

Életünk folyamán sok sebet szerzünk, amiket lelkünkbe ágyazott, zárványként hatástalanított emlékeként hordozunk. Ha mindennapjainkban olyan szituációba kerülünk, ami előhívja ezeket a korábban fel nem dolgozott élettapasztalatokat, akkor a zárvány burka felhasad. Ez pedig komoly pszichés és olykor testileg is lokalizálható fájdalmat okoz. Mélyen rejlő összefüggés, hogy melyek azok a viselkedésminták, amiket nem vagyunk képesek elfogadni másokban. Amit veszélyesnek, tolakodónak, elfogadhatatlannak érzünk, az magára vonja figyelmünket, beindítja védekező és támadó ösztöneinket. Talán éppen ezek a zárványként a zsigereinkbe ágyazódott kövek azok, amiket görcsösen megragadunk, ha másokkal konfliktusba kerülve a házaságtörő asszony újszövetségi jelenetének tömegében találjuk magunkat. De ugyanezek a kövek, ha porhanyós homokká zúzzuk őket, képessé tehetnek bennünket az empátiára.

Egyiptomban maradt fent egy történet, amiben a szerzetesek egy rajtakapott testvér bűnéről beszélgettek.

Piór abba pedig hallgatott. Később felkelt, kiment, fogott egy zsákot, megtöltötte homokkal, a vállára vette, majd egy kis homokot szórt egy kosárba, azt pedig maga előtt vitte. Amikor az atyák megkérdezték, mi is ez, azt mondta: „Ez a rengeteg homokkal teli zsák a bűneim, melyek számtalanok. Magam mögött hagytam őket, hogy ne küszködjek velük és sírjak miattuk. Íme pedig testvéremnek ezek a kis bűnei előttem vannak, s róluk fecsegek, amikor megitélem őt. Nem szabad így tenni, hanem inkább az én bűneimet kellene magam előtt vinnem, azokról gondolkodnom, és kérnem az Istent, hogy bocsásson meg nekem.” Ezt hallva az atyák azt mondták: „Valóban ez az üdvösség útja!”⁴

Hasonlóképpen járt el Mózes abba, akit ítélkezésre hívtak.

Fogott egy lyukas kosarat, megtöltötte homokkal és cipelte. Akik elébe jöttek, megkérdezték: „Mi ez, atya?” Azt mondta nekik az öreg: „Bű-

4 Szent öregek könyve (Piór, 3), i. m. 301.

neim ömlenek mögöttem, és nem látom őket. Ma viszont eljöttem, hogy idegen bűnök fölött ítélkezzem.” Amikor ezt meghallották, semmit sem mondtak a testvérnek, hanem megbocsátottak neki.⁵

Cassianus tanítása szerint az ítélkezésnek sokkal több köze van ahhoz, ami bennünk él, mint ahhoz, amit mások tesznek. Egy öreg bölcs tapasztalataként írja le, hogy időnként „a szerzetes ugyanazt a bűnt maga is elköveti, amely miatt másokat megítél. Azért mindenki csak önmagát ítélje meg, és nagyon óvakodjék attól, hogy mások életmódját bíráló tárgyává tegye. [...] Nem tudjuk, milyen ok vagy kényszerűség vitte rá őket annak elkövetésére, amin mi megbotránkozunk, s ezért lehetséges, hogy ők Isten szemében helyesen cselekszenek, vagy legfeljebb csak bocsánatos bűnt követnek el.”⁶ Gázai Dórotheosz is figyelmeztet rá, mennyire nincs rálátásunk egymás tetteire és törekvéseire, ahogy arra sem, miképpen ítéli meg azokat Isten. Olykor elítéljük azt, ami Isten szemében kedves. „S ha megesik, hogy elbukik a küzdelemben, honnan tudod, mennyit küzdött? [...] Még az is előfordulhat, hogy vétke Isten szemében igaz tetteknek számít. Isten ugyanis figyelembe veszi fáradozását, gyötrődését, amiben kitartott, mielőtt elbukott volna.”⁷

A kibékülés monasztikus kultúrája mindenekelőtt arra emlékeztet bennünket, hogy nem vagyunk ártatlanok. Nincs felhatalmazásunk rá, hogy mi dobjuk rá az első követ a rajtakapott bűnösre. Élethivatásunk nem az ítélkezés, hanem a kiengesztelődés. Nem az igazságot, hanem a megoldást keressük. Keresésünk első állomása pedig saját sebeink, egyedi érzékenységeink felfedezéséhez és gyógyításához vezet el bennünket. A szerzetes cellája magányában végzett egyéni imádsága az önreflexióra való képesség és a lelki tökéletesedés kitüntetett terepe.⁸ Szíriai Szent Izsák boldognak mondja azt, aki ismeri saját gyöngeségét. „Ez az ismeret az alapja, a gyökere minden jósnak. Ha vala-

5 Uo. (Mózes, 2), 216.

6 Cassianus, Johannes: *A keleti szerzetesek szabályai* (V.30.3–4), Bencés Kiadó, Pannonhalma–Tihany, 1999, 99.

7 *Gázai Dórotheosz szerzetesi tanításai* (VI.74), Jel Kiadó, Budapest, 2015, 111.

8 Uo. (180), 238–239.

ki megtanulta és megérezte tulajdon gyöngeségét, lelkét arrafelé fordítja, ahol ismeretét már nem árnyékolja be hiúság, s féltékenyen őrzi ébersége kincsét.”⁹

Élő kövek

Az eddig áttekintett tanítások tükrében a közösségben élő szerzetesek életmódját akár konfliktuskerülőnek is tarthatnánk. A monasztikus hagyomány ugyanakkor józan realizmussal vet számot azzal, hogy a szerzetesek közötti súrlódások nem kiküszöbölhetők. A valódi kérdés inkább az, miként érdemes azokat kezelni. Matoész abba saját magatartását elkerülendő példaként állítja be, amikor egy ítélkezésre hajlamos tanítványát arra buzdítja:

*Ha nem tudod fékezni magad, menekülj oda, ahol egyedül maradsz. Ez ugyanis gyengesség. Aki a testvérek körében tartózkodik, annak nem szögletesnek kell lennie, hanem kereknek, hogy mindenkire tudjon fordulni. [...] Én nem erényből élek egyedül, hanem gyengeségből, mert azok az erősek, akik az emberek közé mennek.*¹⁰

Az együttélés Létrás Szent János szerint sem megy összecsiszolódás nélkül. Matoész abba hasonlatát tovább finomítva megállapítja, hogy „amint a szögletes, durva kőnek más kövekkel összeverődve, összeütközve lecsiszolódik minden éle, minden durvasága, és gömbölyű lesz”, úgy a másokkal együtt élő ember lelki szenvedélyeivel is két dolog történhet: „vagy türelemmel kikezeli saját sérülését, vagy, ha eltávozik, okvetlenül fölismeri saját gyöngeségét, mert gyáva megfutamodása tükörként mutatja azt neki”.¹¹

Benedek tudatában van a szerzetesi közösség sokszínűségének. Nem idealizálja a szerzeteseket. Számol azzal, hogy időnként

9 Idézi: Standaert, Benoît: *A világ három oszlopa*, Bencés Kiadó, Pannonhalma, 2000, 69.

10 *Szent öregek könyve* (Matoész, 13), i. m. 226.

11 Létrás Szent János: *Mennyekbe vezető létra* (VIII.12), Görögkatolikus Szemle Füzetek V., Nyíregyháza, 2014, 88.

nem állunk hivatásunk és emberségünk magaslatán, így egy-egy helyzetben fegyelmetlen, nyughatatlan, hanyag, makacs, kevély, vagy éppen engedetlen és zúgolódó, sőt, beteg lelkű testvéreknek mutatkozunk (RB 2,23–29; 27,6). Az apátra úgy tekint, mint aki lelkipásztorként sokféle ember szokásainak szolgálatára vállalkozik, és személyválogatás nélküli alkalmazkodást kíván tőle. Arra kéri az apátot, hogy minden nehéz érzése ellenére maradjon párbeszédben testvéreivel (RB 2,31–32). Gyűlölje a vétkeket, és szeresse a testvéreket (RB 64,11). Más szavakkal: feltételezi, hogy a bencés közösség olyan elöljárót választ magának, aki érett személyiség, ezért képes az irgalomra (RB 64,10).

Az irgalom gyakorlása viszont nem azt jelenti, hogy nehézségeinket magunkban kellene tartanunk. Sőt, a Regula leggyakrabban talán éppen a *mormoratio*, vagyis a zúgolódás, a morgolódás, az adekvát önkifejezést gondosan kerülő folytonos panaszkodás gyakorlatát bélyegzi meg elkerülendő rosszként (RB 4,39; 5,14–19; 23,1; 34,6–7; 35,13; 40,8–9; 41,5; 58,13). Az elöljárónak éppen ezért kötelessége, hogy beleálljon a szükséges konfliktusba. Hasonlóképpen minden szerzetes arra kap meghívást, hogy kapcsolataiban törekedjen az egyenességre, és a másikba vetett bizalommal hozza szóba elöljárója (RB 68,2) és szerzetestestvére előtt (RB 71,6–9), ha úgy érzi, a másik neheztel rá vagy éppen próbára teszi türelmét. A neheztelés feltárásának előfeltétele az az újszövetségi meggyőződés, hogy testvérekként minden nehézség mellett is egy közösségi test tagjai vagyunk és maradunk (1Kor 12,12–27), ezért egymás terhet is kölcsönösen hordozzuk (Gal 6,2).

Nagy Szent Bazil rávilágít: egymás terhének hordozása nem jelenti azt, hogy minden rosszat szó nélkül elviselünk. Akkor vesszük le a másiktól a bűnök lehúzó terhet, ha őt megtérésre és bűnbánattartásra intjük.¹² Ez azért is fontos, mert a visszatartott agresszió túlzó reakciók fűtőanyaga lehet. Éppen ezért Szent Ágoston regulája szorgalmazza, hogy a lehető leggyorsabban lépjünk, „máskülönben a harag gyűlöletté fajul, a szálka geren-

12 Nagy Szent Bazil: *Rövidebben kifejtett szabályok* (177–178), Életszabályok II., Nyíregyháza, 1994, 128–129.

dává válik”.¹³ Ha viszont más szálkáját akarjuk kioperálni, Létrás Szent János szerint saját felkorbácsolt érzelmeink helyett a másik emberhez kell alkalmazkodnunk: „nehogy a sebészkes helyett gerendával metszd ki vagy húzd össze a sebet. A gerenda: sértő beszéd, durvaság. A megfelelő gyógymód az elnéző oktatás és nagylelkű fenyítés. Érvelj, ints, buzdíts – mondta az apostol, de azt már nem mondta, hogy üsd-vágd.”¹⁴ Beszéljünk tehát inkább a tényekről, benyomásainkról, és nagylelkűen tegyük félre az érzelmeink sugallta előítéletes helyzetértékeléseinket!

A kellő tapintattal adott visszajelzés elfogadása viszont szintén szerzetesi kötelesség, de a személyes érettség jele is egyben. Ágostonnál – a fent idézett helyen – olvassuk, hogy jobb, ha valaki gyakran haragszik ugyan, de siet bocsánatot kérni, mint az, aki ritkán bosszús, de a kibékülést is kerüli. Sőt, aki soha nem hajlandó teljes szívéből megbocsátani, az Ágoston véleménye szerint jogtalanul van a monostorban. Akit ugyanis megszáll a kevélység szelleme, és könnyen megsért másokat, az Cassianus leírása alapján „nemcsak hogy méltatlannak tartja magához, hogy leereszkedjék megsértett testvére kiengesztelésére, hanem egyenesen visszautasítja és megveti a felajánlott kiengesztelődést. S nemcsak hogy nem száll magába és nem lágyul meg testvérenek közeledésére, hanem még nagyobb haragra gerjed ellene.”¹⁵

Ha nehéz testvérrel kell a *correctio fraterna*, vagyis az őszinte beszéd, a tapintatos, mégis egyenes visszajelzés feladatát gyakorolni, a monasztikus hagyomány elsősorban a Máté evangéliumában található ősegyházi gyakorlatot állítja elénk követendő modellként (Mt 18,15–17): fedd meg négy szemközt, majd kisebb körben, aztán a közösség előtt, és csak utána szabad kiközösíteni. Erre hivatkozik Benedek is (RB 23). Nagy Szent Bazil szerint, aki nem így jár el, az isteni parancsot szeg meg, hallgatásával maga is bűnrészes lesz, és megfosztja testvérét a lehetőségtől, hogy bűnéből megjavuljon.¹⁶ Ha tehát neheztelünk valakire, a

13 *Szent Ágoston regulája* (41-42), Jel Kiadó, Budapest, 2014, 81–83.

14 Létrás Szent János, i. m. (VIII.23), 90.

15 Cassianus, i. m. (XII.27), 214.

16 Nagy Szent Bazil, i. m. (233), 161–162.

szerzetesi hagyomány arra ösztönöz, hogy inkább vele beszéljünk, mintsem róla és nélküle. Amikor pedig erre vállalkozunk, lehetőség szerint tegyük azt négy szemközt, hiszen bölcs orvos, aki barátját titokban megrója, de gőgös és bántó, aki mások előtt megszégyeníti.¹⁷

Fontos, hogy a *correctio fraterna* nem egyedül az apát felelősége. A Regula úgy rendeli, hogy ez első körben a dékánok feladata (RB 23,2). Ők azok a kisebb előljárók, akik mindennapos, szoros kapcsolatot ápolnak a rájuk bízott testvérekkel. Ha valaki az őt jól ismerő dékán szava és a kiközösítés büntetése után sem hajlandó a közösség és az előljárók kéréséhez alkalmazkodni, akkor az apátnak öregebb, bölcs testvéreket kell küldenie hozzá (RB 27,2). Ők feltételezhetően nem előljárók, hanem olyan közvetítők, akik képesek szót érteni a kiközösítetttel, másrészt az előljáróknak is segítenek meglátni benne az önmagával küszködő testvért (RB 27,3–4). Végső esetben az apát az egész közösséget is mozgósíthatja, hogy közös imádságaikban kérjék az Urat, hogy a monostor Pásztoraként állítsa helyre a testvéri egységet (RB 28,4).

A szegletkő

Az első századok szerzeteseinek önértelmezésében fontos szál, hogy az apostoli közösség utódainak tekintették magukat. A cönobita szerzetesek ideálja a Jézus körül összegyűlt apostoli közösség volt. Isten háza népének és a szentek polgártársainak tekintették magukat. Apostolokra és prófétákra alapozott épületnek, aminek maga Krisztus a szegletköve, akiben az egész épület egybeilleszkedik, és az Úrban szent templommá, Isten hajlékává válik a Lélek által (Ef 2,19–22). A keresztény közösség olyan épület, ami egymáshoz csiszolódott, élő kövekből épül lelki házzá. Olyan ház ez, ahol a közösség tagjai már nem jövevények, hanem Isten népe, akik nála irgalomra találtak (1Pét 2,4–10). Nem tökéletes emberek ők, hanem olyanok, akik nemcsak egymással, hanem Istennel is békességre törekszenek.

17 Idézi d' Ayala Valva, Luigi: i. m. (XII. 67), 379.

Benedek sokat ír arról, miképpen juthat el a szerzetes erre a békességre. Istenképe ugyanakkor sem irénikusnak, sem sablonosnak nem mondható. Sőt, a Regula hangsúlyosan úgy beszél Istenről, mint akivel a konfrontáció és a kibékülés nem megkezdhető. Félelmetes Úrként mutatja be, aki szomorkodik rossz tetteink miatt, aki haragvó atyává válhat, és bűneink felingerelhetik (BR Prol 5–7). Sok helyen előkerül a végítélet képe is. Ez az Istennel várt találkozás az a végső érv, amivel Benedek nemcsak a testvéreket inti a Regula megtartására (RB 4,44.76; 5,18; 7,64; 58,18), hanem az apátot, a ház gondnokát és a perjelt is emlékezteti szolgálatával kapott hatalmának súlyára és relativitására (RB 2,6.38–39; 3,11; 31,9; 65,22). A szerzetesnek minden nap úgy kell élnie, mintha aznap kerülne sor a számadásra (RB 4,47).

A szerzetes Isten előtt mégsem elvetett bűnös, hanem – ahogy fent elemeztem – Krisztus harcosa és önmagával küszködő ember. Isten – ha engedjünk – Lelke által megtisztítja munkását minden hibától és vétectől (RB 7,70). Krisztus az a szikla, akihez a szerzetes az ördög sátáni gondolatait lehetőség szerint még keletkezésükben hozzácsaphatja (RB Prol 28). Isten az, akinek atyai irgalmában a szerzetesnek soha nem szabad kételkednie (RB 4,74). Benedek a közösség imádságait is Isten művének (*opus Dei*) nevezi, hiszen a Szentírás szavainak imádkozása az a gyakorlat, amiben – ha részt veszünk rajta – a legdirekbben érvényesül Isten felénk fordulása és a szerzetest átalakító szeretete. Isten és ember kibékülése akkor éri el csúcspontját, ha az alázatosság lépcsőfokain saját mélységeibe behatoló szerzetes eljut Istennek arra a szeretetére, ami – mivel Isten feltétel nélküli szeretetének megtapasztalására épül – kizárja a félelmet. (RB 7,67).

A kibékülés mindig Isten ajándéka, hiszen csak Ő az, aki irgalma által bennünket is képessé tesz az irgalomra.

Aki tehát e szeretet révén elnyeri Isten képmását és hasonlatosságát, az [...] attól kezdve nem indul fel a vétkezők bűnein, hanem inkább részvétellel és szánalommal van gyengeségeik iránt, s ezért bocsánatot esd le számukra, és arra gondol, hogy őt magát is milyen sokáig ostromolták hasonló szenvedélyek tövisei, míg az Úr könyörülete meg nem mentet-

te. [...] Ezért a tévelygők iránt nem haragot, hanem irgalmasságot kell mutatnia, s szíve nagy békéjében így énekel az Úrnak: Te törted szét bilincseimet. A hála áldozatát mutatom be Neked (Zsolt 115,16–17).¹⁸

Emlékkövek

Amikor ennek a Regula-meditációnak a megírását elkezdtem, elővettem egy régi ajándékot, amit egy volt gimnáziumi osztálytársamtól kaptam, talán 17 évvel ezelőtt. Máig őrzöm. Egy dobozba 5x6 kisebb és egy nagyobb méretű lapos kavicsot helyezett. A kisebb kavicsok egyik oldalán csak betűk, a másikon betűk és jelek láthatók. A nagyobb méretű kavicson látható egy útmutató, miképpen kell a jelek alapján a kavicsokat öt, egyenként hat elemből álló sorba rakni. Miután kiraktuk őket, ezt a zsoltárverset olvashatjuk: „kegyelmezz, Uram, mert elcsüggedtem”. Ha a kavicsokat sorra megfordítjuk, egy másik imádságot kapunk: „éneklek az Úrnak, mert jót tett velem”.

Négy eseménydús évet töltöttünk együtt a gimnáziumban. Kamaszként az osztályban egymás mellett kezdtük felfedezni saját személyiségünk mélyrétegeit, és a mindennapos súrlódások árán csiszolódtunk össze, és váltunk azzá, akik vagyunk. Sok érték mellett számos olyan követ is hordozunk magunkkal, amiket az idő még nem őrlött kezeink közül kicsorgó homokká. Miközben a harminc kavicsot kiraktam, és a két zsoltáridézet újra összeállt, imádkoztam azokért, akikkel azt a négy évet együtt töltöttük, és azokért is, akikkel ma együtt élünk – Őhozzá, aki egyedül képes a teljesség felé vezetni lépteinket.

Gérecz Imre

¹⁸ Cassianus, Johannes: *Az egyiptomi szerzetesek tanítása* (XI.9). Bencés Kiadó, Pannonhalma–Tihany 1999, 17.